

JOSIP VONČINA

**(Ravna Gora, 18. rujna 1932. –
Zagreb, 18. listopada 2010.)**

U Zagrebu je 18. listopada 2010. u 79. godini umro Josip Vončina, istaknuti hrvatski filolog, dijalektolog i povjesničar hrvatskoga jezika. Rodio se 18. rujna 1932. u Ravnoj Gori. Osnovnu školu i niže razrede gimnazije završio je u Požegi, više razrede u Zagrebu.

Na zagrebačkom Filozofskom fakultetu diplomirao je 1960. hrvatski jezik i jugoslavenske književnosti te ruski jezik i književnost. Na tom je fakultetu izabran 1960. za asistenta na Katedri za povijest hrvatskoga jezika i hrvatsku dijalektologiju. Doktorirao je 1965. disertacijom *Jezik Antuna Kanižlića*. Od 1968. je docent, od 1974. izvanredni, a od 1978. redoviti profesor na istoj katedri. Predstojnikom Katedre bio je od 1992. do 1999. Dužnost prodekana za financije Filozofskoga fakulteta obavljao je od 1976. do 1978. Na Zagrebačkoj slavističkoj školi bio je pomoćnik direktora, višekratni predavač i lektor. Vodio je lektorate hrvatskoga jezika u Kölnu (1962. – 1963.), Rennesu (1963. – 1965.) i Mannheimu (1969.), predavao kao gostujući profesor u Kölnu (1972. – 1973.) i Zürichu (1990.), više godina na pedagoškim fakultetima u Rijeci i Osijeku. U Matici hrvatskoj obnašao je dužnost izvršnoga urednika biblioteke *Stoljeća hrvatske književnosti*. Predsjednik Hrvatskoga filološkoga društva bio je od 1981. do 1983. Član suradnik JAZU je od 1977., izvanredni član od 1986., a redoviti član HAZU od 1991. U Akademiji je obnašao dužnost tajnika Razreda za filologiju (1997. – 2003.), vodio je izdavački projekt *Proučavanje povijesti hrvatskoga književnog jezika*, bio glavni urednik *Dopuna Akademijina*

rječnika i urednik IV. knjige projekta *Hrvatska i Europa*. Posebnu vrijednost ima i njegov rad (s Josipom Hammom i Milanom Mogušem) na priređivanju Benešićeva *Rječnika hrvatskoga književnog jezika*.

Napisao je oko dvije stotine znanstvenih i stručnih rasprava, uzorno priredio mnoge tekstove i ostavio nam ove knjige: *Analize starih hrvatskih pisaca* (1977.), *Jezičnopovijesne rasprave* (1979.), *Jezična baština* (1988.), *Korijeni Krležina Kerempuha* (1991.), *Preporodni jezični temelji* (1993.), *Tekstološka načela* (1999.).

Akademik Vončina uživao je u stručnim krugovima ugled iznimna povjesničara hrvatskoga jezika i dijalektologa, a posebice se isticala važnost njegovih jezikoslovnih radova za razrješavanje književnopovijesnih problema. Još u ranoj fazi svojega rada uočio je i isticao da su u našoj filologiji književni i jezični povjesničar često vapili za pomoći onoga drugoga a nisu je dočekali. Već njegovu prvu knjigu, ali i kasnije radove, književni povjesničari ocijenili su kao iznimno relevantno i novo čitanje stare hrvatske književnosti (Slobodan P. Novak), jer je njegov smisao za uočavanje jezičnih pojedinosti i njihovo uklapanje u šire književnojezične i povijesnojezične okvire pomagalo književnim povjesničarima da razriješe kronološka, versifikacijska, pa i estetska pitanja. Njegovo je znanstveno djelo još barem po dvije svoje osobine služilo kao most između znanosti o jeziku i znanosti o književnosti. U svojem se radu često koristio metodom koju rado zovemo lingvostilističkom, onu dakle koja u odstupanju od jezične norme traži vrijednosti koje tekst čine književnim. S obzirom na to da je Vončina istraživao tekstove koji su nastali u vremenima kada je bilo vrlo problematično što je jezična norma, nije bilo nimalo lako pokazati što je u nekom tekstu očekivano, a što je bilo novo, svježije, neočekivano. I kada je pisao svoje »čisto« jezikoslovne radove, rado ih je temeljio na beletrističkim tekstovima. (Indikativno je da je najveći broj svojih tekstova objavio u časopisu *Umjetnost riječi* te da je bio i jedan od urednika toga časopisa.) Držao je da je beletristički stil »skup stilova« i da pruža velike mogućnosti u proučavanju jezične povijesti. Rezultate do kojih je dolazio volio je uspoređivati s jezikoslovnim gledištima koja je nalazio u predgovorima starih knjiga.

I kad je priređivao za tisak i kad je analizirao stare tekstove, uvijek je polazio s gledišta da je ne samo najvažnije, nego nužno, tekst točno pročitati,

tj. ustanoviti točan odnos grafem : fonem. Tko uzme u ruke njegovu knjigu *Jezična baština* (1988.), lako će se u to uvjeriti.

U hrvatskoj će filologiji ostati upamćen i po terminu »ozaljski jezično-književni krug« kojim je imenovao zanimljivo miješanje jezičnih elemenata iz čakavštine, kajkavštine i štokavštine u tekstovima Petra i Katarine Zrinske, Franje Krste Frankopana, Ivana Bilostinca (Belostenca) i drugih. Teško je nabrojiti sva područja njegova zanimanja, a kamoli važnija pojedinačna ostvarenja. Svakako valja podsjetiti na njegovo zanimanje za staru hrvatsku leksikografiju (višeput je pisao o Belostencu/Bilostincu, Della Belli, Vrančiću, Stulliju) i na njegov priređivački rad (Belostenec/Bilostinac, Hektorović, Kačić-Miošić, Vitezović, Zoranić, Marulić i dr., a posebno je odjeknula knjiga Frankopanovih *Djela* koju je 1995. priredio za biblioteku *Stoljeća hrvatske književnosti* Matice hrvatske). Iz vlastita priređivačkoga iskustva i poznavanja sličnih napora drugih nastala je njegova knjiga *Tekstološka načela* (1999.) u kojoj je vrlo pažljivo analizirao postupke u priređivanju hrvatske književnojezične baštine, upozorivši na propuste i krive postupke, da bismo pronašli odgovarajuće načine priređivanja starih tekstova.

Hrvatski jezik zanimao ga je u svem svojem povijesnom i zemljopisnom protegu, sva narječja i književni jezici na njima izrasli. Posebnu je pozornost posvećivao hrvatskomu narodnomu preporodu i onim pretpreporodnim procesima koji su vodili prema oblikovanju modernoga hrvatskoga jezičnoga standarda (knjiga *Preporodni jezični temelji* otisnuta 1993., ali i brojni tekstovi koji su joj prethodili).

Mnogi njegovi radovi imali su ne samo znanstvenu vrijednost, nego su izravno utjecali na razinu visokoškolske nastave (na koju je i izravno utjecao kao uzoran profesor i izvrstan predavač): osim već spomenutih radova o ozaljskom jezično-književnom krugu, treba u tom kontekstu spomenuti radove *Latinica u Hrvata* (koju je 1969. objavio s Milanom Mogušem), *Zagonetka »Šibenske molitve«* (1975.), *Dešićev »Raj duše«* (1978.) i posebice knjigu *Jezična baština* (1988.) kojom je popunio veliku prazninu i udovoljio potrebi stručne javnosti za antologijom starih hrvatskih tekstova koja bi bila napravljena po jezikoslovnim, a ne književnoestetskim kriterijima. To je bila i prilika da ovaj vrstan znalac iskaže i svoj smisao za raščlambu i svoj pogled na cjelinu hrvatske jezične prošlosti.

Razumije se da nije mogao tako uspješno proučavati hrvatsku jezičnu povijest bez temeljita poznavanja staroslavenskoga jezika i njegove uloge u povijesti hrvatske pismenosti, posebice glagoljične. Može se reći da je svoju znanstvenu karijeru i počeo analizom jezika pravnih glagoljičnih tekstova (u *Radovima Staroslavenskoga instituta* 2 objavio je 1955. svoju raspravu *Četiri glagoljske listine iz Like*), a i u mnogim je svojim kasnijim djelima često uključivao paleoslavistička znanja. Spominjem samo neke takve radove: *Dubletsko prvo lice singulara prezenta u hrvatskih pjesnika 15. i 16. stoljeća* (1967.), *Pogled na stilematske elemente Menčetićevih pjesni* (1968.), *O porijeklu Zoranićeva proznog izraza* (1968.), *O jeziku Mavra Vetranovića* (1970.), *O kontinuitetu hrvatskoga književnog jezika od 15. do 18. stoljeća* (1973.), *Jezična starina u hrvatskom petrarkizmu* (1978.), *Arhaizmi u hrvatskoj povijesnoj stilistici* (1981.), *Staroslavenski jezični elementi u renesansnoj hrvatskoj poeziji* (1983.).

Svi koji ubuduće budu istraživali povijest hrvatskoga jezika naći će u radovima akademika Josipa Vončine doista veliku pomoć. Njegovo djelo pozivat će uvijek iznova na marljivost, upornost, na pažljivo provjeravanje onoga što kanimo priopćiti drugima. Iz njegovih se tekstova vidi da su prošli kroz sito i rešetno autorovih sumnji i nikada nisu ponuđeni da se bez sumnje prihvate. To je izvanredno važna poruka respektabilnoga djela Josipa Vončine.

STJEPAN DAMJANOVIĆ